

K DĚJINÁM ZKOUŠENÍ MINCE NA MORAVĚ

Jaroslav Pošváv

I.

Instituci zkoušení mince je možno sledovati hluboko do období feudalismu. Již ve 13. století se setkáváme v souvislosti s mincovnictvím s úřadem *proběře stříbra* (*officium eximinandi argentum*),¹ o němž je zmínka v jednom formuláři o pronájmu mince v Čechách.² Praví se tam, že v Praze budou toliko čtyři zkušebny, v nichž se bude zkoušeti čisté stříbro výlučně pro celou zemi.³ Snad bylo tehdy úmyslem soustřediti všecky dosavadní zkušebny v zájmu jednotné praxe.

Jestliže má býti podle uvedeného formuláře prováděno zkoušení stříbra „de voluntate magistri monetae“, tedy z vůle mincmistra, popřípadě při extensivním výkladu, aspoň s jeho vědomím, v dalších formulářích se mluví o koncesi, kterou dědičně uděluje král s trváním po dobu svého života.⁴ Z toho lze soudit, že examinátoři nabývali také jakéhosi úředního charakteru. K žádosti pražských zlatníků, kteří si stěžovali, že nejsou oprávněni zkoušeti stříbro, z čehož jim vznikají mnohé nesnáze, udělil král proběřské oprávnění čtyřem z nich, aby ve veřejném kdysi domě, který se nazývá „Hutta“, zkoušeli stříbro. V jiném formuláři je udělo-

¹ K. Sternberg, *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, I/2, Praha 1837, sb. listin, str. 50 č. 31, str. 51 č. 32. — J. Emler, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, II, Praha 1867, č. 2341, 2342. — Sternberg použil textů formulářů z opisu z dvorního archivu vídeňského pod názvem „Liber a missionibus regum, per manus Zdenonis de Trebez“, který opatřil J. Dobrovský za svého pobytu ve Vídni a který pořídil A. Th. Rosenthal, archivář cis. dvor. a domácího taj. archivu ve Vídni. Zjistil jsem to z dopisu Fr. Sternberga ze 7. dubna 1820 Dobrovskému (Archiv Národního musea v Praze, č. 3431, Kor. 3 F. 49.) a ze zlomku dopisu J. Dobrovského, kde podává seznam 14 formulářů o organizaci českého a moravského mincovnictví ze 13. století. (Archiv Národního Musea v Praze, č. P 4 C 13). Bliže v mé studii „Josef Dobrovský a numismatika“, sborník ČSAV Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, str. 472. Originál rukopisu je nyní v Universitní knihovně v Praze. Jinak viz A. Petrov, *Genricha Italjanca sborniki form, písēm i gramot iz kanceljarli Otakara II. Přemysla, Zapiski istoriko-filologičeskago fakultěta S. Petěrburgskago universitěta*, část LXXXI, Petrohrad 1906, str. 187 n.

² Sternberg, l. c. str. 42 č. 25, kodexu Zdeňka z Třebíče č. 4.

³ Tamtéž: „Item in Praga de voluntate Magistri Monetae quatuor examinatoria tantum erunt, in quibus et per totam terram purum examinabitur argentum, et non aliud quoquo modo...“

⁴ Sternberg, l. c. str. 53 č. 33: „...eximinandi argentum plenam et liberam concedimus facultatem solum per tempora vite nostre...“ Též str. 51 č. 32: „...ipsis liberam facultatem eximinandi argentum concessimus...“ Srov. G. Skalský, *O marce pražské a moravské na rozhraní stol. 13. a 14.*, Numismatický časopis čsl. III/1927, str. 46 n.

váno stejné oprávnění pro zkoušení stříbra v hutí, při čemž se ukládá, aby stříbro bylo čisté a veškerá nečistota z něho odstraněna. Za zkoušení mají mincmistři a konšelé pražští platiti odměnu od marky stříbra, která však nepatří jen čtyřem oprávněným proběřům, nýbrž má se rozdělit mezi všechny pražské zlatníky. Počet proběřů nebyl však nikterak pevný, mohl býti králem podle potřeby snížen nebo zvýšen.⁵

Jiný formulář stanovil, že examinátoři stříbra mají míti v Praze zvláštní dům, kde budou čtyři zkušebny a kde se má zkoušeti stříbro za podmínek obvyklých již za otce králova („temporibus domini olim patris nostri memorie recolende“).⁶ Z toho lze usuzovati, že proběři stříbra existovali již dříve, nově snad byla provedena jen nějaká reorganisace. Mincmistrům bylo ve formuláři uloženo, aby proběřům v jejich činnosti nepřekáželi. Kdo by kromě oprávněných proběřů zkoušel stříbro, propadá pokutě 10 hřiven. Proběřská koncese je v rodinách examinátorů po dobu králova života dědičná.

Zdá se, že původ této funkce je třeba hledati ve skutečnosti, že ještě ve 13. století bylo stříbra hojně používáno k placení, zejména k větším platům při převodu nemovitostí, jak se dovídáme z různých listin o prodeji vsí a jiných zboží, kde cena je uváděna v markách stříbra.⁷ Byla tu patrně potřeba jakési záruky jakosti stříbra, která byla snad ověřována nějakou značkou proběřů stříbra. Tomuto výkladu nasvědčuje snad i okolnost, že o proběřích stříbra čteme v souvislosti s pronájmem mincovny.

Zřejmě se tedy tato funkce týkala stříbra, které mincovnou neprocházelo jako ražební kov. Na jakost stříbra při mincování dohlížel totiž *písař mince*, popř. jeho *zástupce* (provisor in moneta).⁸ Oba byli královskými úředníky a byli ustanovováni i v mincovnách, které král neprovozoval ve vlastní režii, nýbrž je dával do pronájmu. V tom případě si jako regální pán ponechával určitý dozor, zejména aby mohl účinně potírat penězokazectví, které se ve 13. století velmi šířilo následkem neutešeného stavu mince a vyskytovalo se někdy i mezi mincmistry a mincíři, jakož i mezi příslušníky šlechty. Král ovšem neměl na potírání penězokazectví jen zájem jako panovník, který chce chrániti své poddané, ale nepochybně i proto, že byl zkracován takto na důchodu své komory. K tomu účelu jmenoval tedy zvláštního královského úředníka, jímž byl *písař mince* (monetae notarius) nebo jeho *zástupce* (provisor in moneta)

⁵ Sternberg, l. c. str. 52 č. 32, viz č. 13 kodexu Zdeňka z Třebíče.

⁶ Sternberg, l. c. str. 53 č. 33, viz č. 21 královeckého kodexu u Petrova.

⁷ Na př. CDM II, č. XXXI; CCCXXVII, CDM III, č. XLVII, LX, CX, CDM IV, č. CXXI, CCXXIV, CCXXV, CCXXVII, CCXLI. K tomu srov. P. Radoměřský, Peníze Kosmova věku, Numismatický časopis XXI/1952, str. 116.

⁸ Srov. Pošvát, Slezské a moravské mincovny ve 13. století, Slezský sborník 51/1953, str. 348 n.

na rozdíl od provisor in cambio, který byl zástupcem směnárníka a byl úředníkem mincmistra.⁹

Úkolem královského písaře mince nebo jeho zástupce bylo vésti záznamy o množství nově vydané mince, přijímati královský podíl z výtěžku mincovny a někdy také stíhati penězokazy. Z formulářů vidíme, že úřad písaře mince (notariae officium) byl za Václava II. svěřen komusi — jméno není uvedeno — pro všechny mincovny v království Českém, s výjimkou Prahy a Mostu, s doložkou, že při přenesení mincovního železa do jiného místa se přenáší také jeho úřad se všemi právy.¹⁰ Udělení tohoto písařského úřadu se oznamovalo všem mincmistrům a minciřům, aby dbali práv tohoto královského notáře mince, jichž užívali i jiní písaři mince za „krále českého Otakara, otce našeho nejdražšího“. Z toho je patrné, že úřad písařů mince existoval již dříve. Ostatně brněnské městské právo z r. 1243 připomíná patrně také písaře mince, ač to výslovně neříká. Je to v souvislosti s kaplí sv. Prokopa.¹¹ V pozdějších dobách patřil tento úřad k velmi významným funkcím. V kutnohorské mincovně byl písař mince zástupcem úředníka mince a k jeho úkolům patřilo mimo jiné vésti tzv. registra verková, kam zaznamenával zprávy o mincovním díle.¹²

Zástupcem písaře mince byl „provisor in moneta“. Byl to rovněž královský úředník, ustanovovaný králem.¹³ Formuláře používají při jeho ustanovení výrazu „commissio“ nebo „collatio officii provisionis in moneta“.¹⁴ Obsah jeho činnosti je celkem jasně vymezen. Patří mu úplná pravomoc v péči a kontrole mincovny a ražené mince, jak co do jakosti, váhy a hodnoty stříbra, tak i co do předepsaných rozměrů, váhy a hodnoty denárů, tedy stříže, zrna i jakosti mince. Za to má provisor in moneta nárok na týdenní plat 30 denárů, které jsou mu mincmistři povinni platit. Toto vymezení jeho funkce je sice ve formuláři o Saské Kamenici,¹⁵ ale stejně se opakuje i ve formuláři o provisi pro Čechy a Moravu, jež se uděluje jakémusi Ekardovi, který osvědčil králi věrnost. Mincmistři ho mají v jeho úkolech podporovati a výlohy mu slušně hraditi.¹⁶ V jiném formuláři je výslovně předepsáno, že provisor má býti u každého liti stříbra, jinak vybité denáry se budou považovati za falešné a minciři

⁹ Tamtéž. Srov. Sternberg, l. c. str. 42, č. 25.

¹⁰ Sternberg, l. c. str. 53, 54 č. 34, královeckého kodexu č. 22.

¹¹ F. Rössler, Die Stadtrechte von Brünn aus dem 13. und 14. Jahrhundert, Praha 1852, str. 352. Blíže Pošvář, Kaple sv. Prokopa na St. Brně a její význam ve 13. a 14. století, Vlastivědný věstník mor. VII/1952, str. 17 n. Týž, Nástin dějin brněnské mincovny I., Numismatický sborník ČSAV V/1958, str. 117 n., 160 n.

¹² E. Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912, str. 318 n.

¹³ Pošvář, Slezské a moravské mincovny, str. 348.

¹⁴ Sternberg, l. c. str. 49 č. 29 (kodexu Zdeňka z Třebíče č. 12), str. 50, č. 30 (kodexu Zdeňka z Třebíče č. 13), str. 56 č. 39 (královeckého kodexu č. 19).

¹⁵ Sternberg, l. c. str. 49 č. 29.

¹⁶ Sternberg, l. c. str. 50 č. 30.

propadnou pokutě 20 talentů.¹⁷ Někdy byl úřad provisorů spojen s berním písařstvím, např. v brněnské provincii.¹⁸

Pokud jde o poměr písaře a provisorů mince, zdá se podle formuláře přetištěného Voigtem,¹⁹ že jsou to úřady se stejnou pravomocí, neboť král tu uděluje po dobu svého života „notariam monete sive provisionem in moneta cum omnibus proventibus et juribus...“ Z dalšího obsahu je zřejmo, že notář či provisor mince měl vedle týdenního platu nárok na oděv.

Písař mince a provisor, na rozdíl od examinátorů, měli péči o stříbro připravované v mincovně pro ražbu mince, aby bylo v předepsaném poměru míseno s mědí a aby z marky legovaného stříbra byl ražen určitý počet denárů předepsané jakosti a velikosti ve smyslu smlouvy o pronájmu mincovny, uzavřené mezi králem a mincovním podnikatelem či několika takovými podnikateli — mincmistry, tvořícími podnikatelskou společnost. V rámci této činnosti jim patřilo i oprávnění stíhat falešnou minci.²⁰

Stíhání penězokazů náleželo však k hlavním oprávněním mincmistrů. Téměř každý formulář nájemní smlouvy má ustanovení o ochraně mince proti padělatelům. Tak „locatio monetae per Moraviam“ uvádí v tom směru podrobná ustanovení.²¹ Tyto trestné činy spadají do kompetence mincmistrů, ať se jich dopustil minciř, šlechtic či kdokoli jiný, tedy bez ohledu na výsady rodu či povolání. Tresty byly peněžité. Za ukrývání padělatele, který je znalý ražby, následovalo vyhoštění a pokuta 50 talentů. Při podezření, že někde je ukrýváno špatné stříbro nebo že se tam razí falešné denáry, mohou mincmistři za účasti městských přísežných a rychtáře vstoupiti do domu a provésti prohlídku. Pakli by některý z přísežných jejich vyzvání odmítl vyhověti nebo někdo bránil ve vstupu do domu, má být potrestán moravským komorníkem sám jako padělatel. Jestliže pak řezník, krčmář nebo jiný obchodník přijme falešné denáry při provozu své živnosti, má mincmistrům označiti, od koho peníze dostal, jinak propadá pokutě 20 denárů. Kdyby falešné denáry byly nalezeny u správce mincovny (tj. zástupce mincmistra) nebo u mincovního posla, má býti vinník předveden před mincmistry a moravského komorníka, před nimiž se mají denáry zkoušeti, načež vinníku má býti uložen peněžitý trest. Předpisy o podmínkách domovní prohlídky připomínají usta-

¹⁷ Sternberg, l. c. str. 47 č. 29 (královeckého kodexu č. 3, Zdeňka z Třebíče č. 5, poněkud pozměněno).

¹⁸ Emler, Regesta II., č. 2337. U Zdeňka z Třebíče (rkp. fol. 11) je řeč o provincii kouřimské.

¹⁹ J. Voigt, Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Heinrichs Italicus aus der Zeit der Könige Ottakar II. und Wenzel II. von Böhmen, Archiv f. Kunde öster. Geschichts-Quellen, sv. 29, Vídeň 1863, č. CXLIV.

²⁰ Pošvář, Slezské a moravské mincovny, str. 348.

²¹ Sternberg, l. c. str. 45 č. 27.

novení jihlavského městského práva²² a městského práva Smilova Brodu z r. 1278, kde však falšování peněz bylo trestáno ohněm (*poena ignis*).²³ Jiná smlouva o pronájmu mince v Čechách má jen stručná ustanovení o trestech při dopadení padělatele bez ohledu na výsady rodu či povolání, a to tak, že $\frac{1}{3}$ jeho majetku obdrží ten, kdo ho dopadl, zbytek královská komora. Byl-li dopaden mincmistrem nebo jeho zástupcem, pak mincmistru připadá celý movitý i nemovitý majetek provinilcův. Jinak pokuty za falšování mince mají patřiti částečně komoře a částečně mincmistrům.²⁴ Podobná ustanovení o falšování mince má také tzv. *decretum comitum regni Bohemiae* asi z r. 1266 proti padělatelům, kteří se prý v té době vyskytují po celém království.²⁵ I zde kromě mincmistrů je vyhrazena určitá pravomoc královskému, na Moravě moravskému komorníku a podkomorímu. V některých případech rozhodoval král.

Jak patrno, ve 13. století se zkoušením stříbra mimo mincovnu zabývali „*examinatores argenti*“, mincovní stříbro a raženou minci zkoušeli „*provisores in moneta*“, popřípadě sami písaři mince. Stíhání penězokazectví spadalo do kompetence zejména mincmistrů, ač tu určitou pravomoc měli i písaři a provisoři. Na trestání falešné mince se podílel i královský komorník.

Na Moravě máme první zmínku o zemském proběří mince v privilegiu Jana Lucemburského pro kapli sv. Prokopa na St. Brně z r. 1327,²⁶ jímž byla slavnostně potvrzena a rozšířena práva a svobody kaple ve prospěch jejího držitele, kláštera cisterciáků, jemuž se kaple dostalo r. 1323. K dosavadním oprávněním bylo připojeno právo ustanoviti notáře nejvyšší zemské berně, dále právo jmenovati písaře brněnské cúdy a konečně právo jmenovati proběře mince a urbury (*officium examinationis*) v celém markrabství moravském, „kdekoli mince nebo urbura nyní nebo v budoucnu by byla zřízena, se všemi právy a užitky, jež bývají s tímto úřadem spojeny“.²⁷ Podle slov privilegia byla práva zemského proběře mince všeobecně známa a nebylo tedy třeba je výslovně vypočítávati. Poněvadž je tato funkce uváděna ve spojitosti s urburou, lze míti za to, že privilegium mělo zřejmě na mysli písařství urbury, kontrolující královský příjem z těžby kovů ve smyslu kutnohorského horního práva z r. 1300 a písařství mince pro celé markrabství moravské. Protože pak známe obsah činnosti písaře mince v dřívějších dobách, můžeme si snadno učiniti představu o působnosti zemského proběře mince, k níž

²² Pošvář, Ochrana mince podle jihlavského práva, Numismatické listy VI/1951, str. 50. V. Vaněček, Malé dějiny práva a státu v Československu, Praha 1947, 79.

²³ Sternberg, l. c. str. 33 č. 21.

²⁴ Sternberg, l. c. str. 42 č. 25. — Emler, Regesta II, č. 2334.

²⁵ Emler, Regesta II, str. 205.

²⁶ CDM VI, č. CCCXXXVII. Blíže Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny I., str. 131.

²⁷ Pošvář, Kaple sv. Prokopa, str. 20.

patřila netoliko kontrola mince, ale i stříbra, a patrně i stíhání falešné mince.

Tento moravský zemský proběr mince byl nepochybně v souvislosti s markrabskou mincovnou v Brně, která tu pravděpodobně byla v činnosti — i když snad ne trvale a vydatnou měrou — již od druhého čtvrtletí 14. století.²⁸ Byl to zřejmě dozorčí orgán, jehož úkolem bylo hájiti zájmy českého krále, třeba jeho ustanovení bylo dáno do rukou duchovní vrchnosti. Nakolik bylo klášterem tohoto práva skutečně použito a zda se prakticky moravský zemský proběr v té době uplatňoval, nedovedeme říci, protože v té věci chybějí jakékoli prameny. Jisto však je, že o brněnské markrabské mincovně máme pro ten čas doklady v pamětní knize brněnské,²⁹ zatím co brněnský mincovní materiál 14. století zůstává za písemnými zprávami ještě hodně dlužen.³⁰ Nelze proto vyloučiti, že činnost zemského proběře byla spojena s markrabskou mincovnou.

Při této příležitosti je třeba se zmíniti o zemském proběři, o němž čteme v mincovním řádu Karla IV. z 2. listopadu 1378,³¹ jímž měla býti zlepšena jakost grošů, v té době značně zlehčených. Jeho význam a úkol byl zřejmě jiný. Mincovní řád obsahuje totiž ustanovení o dvou proběřích stříbra a mincí („examinatores argenti et denariorum, tam in grossis quam hallensibus“), k jejichž povinnostem patřil dozor nad ražbou grošů a haléřů, aby odpovídala ustanovením mincovního řádu. Jeden z těchto proběřů, a to hlavní („videlicet primus et principalis“) měl býti jmenován králem. To je nepochybně známá instituce královského proběře čili vardajna (též gvardejn, kvardejn, versuchar a pod.)³² — též ve smyslu Janova privilegia pro kapli svatoprokopskou —, jehož úkolem bylo zkoušení mincovní kov a dbáti na jeho jakost. Při zjištění podstatné vady byl povinen minci zadržeti. Zkouška zrna byla prováděna na jednom kusu náhodně vybraném, co do stříže musela býti zkoušena každá mince celého díla (verku), při čemž hrubá mince byla vážena jednotlivě, drobná hromadně. Rovněž mu patřil dozor nad razidly, zejména nově vyrobená razidla měl řádně prozkoumati. Měl dohlížeti i na všechny mincovní váhy.³³ Druhý proběr ve smyslu mincovního řádu Karlova byl ustanovován

²⁸ Srov. Pošvář, Byla v Brně mincovna ve 14. století?, Numismatické listy VI/1951, str. 61 n.

²⁹ Archiv města Brna, rkp. 39, blíže ve studii v předch. poznámce.

³⁰ To svádí numismatiky k nedůvěře k těmto archivním dokladům, srov. např. E. m. Nohejlová - Prátová, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Numismatické listy X/1955, str. 111. Po ní i J. Sejbál, Moravské denárové mince markraběte Jošta, Numismatický sborník IV/1957, str. 111.

³¹ Sternberg, l. c. str. 95 č. 70. — J. Smolík, Pražské groše a jejich díly (1300—1547), Praha 1894, str. 17 n. — K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300—1471), Praha 1953, str. 90 n. — Leminger, l. c. str. 350 n.

³² Leminger, l. c. str. 335.

³³ Leminger, str. 335 n. — Srov. též V. Husa, Výrobní vztahy v českém mincovnictví v 15. a 16. století, Numismatický sborník II/1955, str. 63.

českými pány („barones regni“), kteří se střídali po čtvrt roce v předsednictví cúdy. Od nich mohl býti také podle potřeby odvolán. Plat však dostával i tento druhý proběř také od krále, a to každý týden hřivnu grošů o 56 groších (tzv. marca regalis), pokud svůj úřad náležitě spravoval. Oběma proběřům bylo uloženo zkoušeti groše i haléře před tím, než vyjdou z mincovny. Pakliže by jejich zaviněním byla dána do oběhu lehká mince, měli býti přidrženi k provedení zkoušky před králem a pány, kteří ustanovili druhého proběře. Kdyby zkouškou byli usvědčeni z porušení své povinnosti, propadli trestu smrti jako penězokazi. Aby pak zlehčení mince mohlo býti snáze poznáno, nařizuje se, aby předsedové cúdy u sebe chovali jednu zkoušku tak, aby vina proběře mohla býti v každý čas zjištěna.³⁴

Z obsahu ustanovení mincovního řádu o proběřích je zřejmo, že oba ručili stejně. Druhý proběř byl však jakýmsi výkonným orgánem a zástupcem stavů. Tento proběř zemský, jak byl nazýván, „probuje proti kvardejnovi“,³⁵ tj. prováděl zkoušky vedle proběře královského, aby tak hájil zájmy českých stavů na minci. Instituce tohoto zemského proběře byla tedy odchýlná od privilegia Janova z r. 1327, kde šlo o královského proběře pro obvod země Moravy, zatím co zde vystupuje do popředí protiváha stavů proti moci královské, jež si vynucuje spolupráci při ražbě mince.

Ustanovení o zemském (stavovském) proběři jsou pak opakována i v mincovním řádu Jiřího z Poděbrad z 5. června 1469.³⁶ Zde při zkouškách ryzosti mince se již zřetelně uplatňuje stav panský, rytířský a městský. Zemský (stavovský) proběř je pak v Čechách institucí trvalou. Jeho činnost se vztahovala nejen na mincovnu kutnohorskou, ale i pražskou, jáchymovskou a budějovickou.³⁷ Leminger sleduje zemské proběře až do r. 1620,³⁸ kdy podle zprávy Mikuláše Dačického byl Jan Šuster z Goldpurku, zemský proběř od r. 1610, který „nic tomu platen nebyl

³⁴ Sternberg, l. c. str. 97.

³⁵ Leminger, l. c. str. 350.

³⁶ Leminger, l. c. str. 351. — Castelin, l. c. str. 251 n. — Sternberg, l. c. str. 124: „Item při té věci chceme tu věc tak opatřiti, aby se přísady a zrna bez rady vaši (tj. stavů) umenšiti nemohlo; a k tomu, aby vedle práv starodávních člověka rozumného, aby k tomu vydali fersuchara, a my svého fersuchara vedle něho dáti chceme; aby ti zespolka to věrně a právě opravovali, aby se bez rady vaší zrna přísady nic neujímalo. A tomu fersucharu, kterýž od země bude, co jest od starodávna z komory naši fersucharovi dáváno, také dávati chceme. A ti fersucharové jednoho každého verku jednu probu vezměte, a tu každou oba spolu zapečetit schovájte; a to proto, aby každé suché dni před námi a pány, rytířstvem i městy pokázána byla, a to proto, aby tomu každý rozuměl, že se v tom právě děje, a přísady dobré stříbrné se neumenšuje.“ — Castelin (l. c. str. 236) má asi pravdu, že činnost zemského proběře nebyla již před r. 1467 vykonávána, neboť tomu nasvědčuje i znění tohoto ustanovení.

³⁷ Leminger, l. c. str. 351 n. Instituce zemského proběře byla potvrzována i dalšími panovníky, tak Ferdinandem I., Maxmiliánem atd.

³⁸ L. c. str. 353—364.

a tomu nerozuměl", při svém návratu z Kutné Hory do Prahy na cestě přepaden, zabit a oloupen o peníze za stříbrný pagament, dodaný do mincovny.³⁹

Na Moravě zemského (stavovského) proběře neznáme. Tam totiž se mincovní poměry vyvíjely jinak. Od zřízení kutnohorské mincovny v r. 1300 byla v Brně jen mincovna markrabská, která razila s přestávkami během 14. století a počátkem století 15.⁴⁰ Kolem poloviny tohoto století se na Moravě vyskytují ražby mincoven městských, jež pak můžeme sledovati až do konce století.⁴¹ V té době na Moravě nepracovala žádná mincovna vládní. V 16. století ustala tu vůbec jakákoli ražební činnost, ač stavové se pilně zasazovali o zřízení mincovny.⁴² Teprve stavovské povstání vzkřísilo opět moravské mincovnictví, kdy vznikly stavovské mincovny v Olomouci⁴³ a v Brně,⁴⁴ jež však obě byly po potlačení rebélie změněny na mincovny císařské. Nepochybně i v těchto stoletích bylo třeba dohlížeti na oběživo, stíhati falešnou minci a zkoušeti stříbro, tedy v podstatě vykonávat činnost, kterou určité veřejné orgány prováděly již odedávna. Na Moravě tyto úkoly spadaly do příslušnosti několika úřadů a teprve později byly sloučeny v kompetenci jediného orgánu: moravského zemského proběře mince.

Tak již v 2. polovině 16. století můžeme sledovati počátky moravského rentmistrovského úřadu,⁴⁵ jehož úkolem původně bylo vedení knih o všech příjmech moravských podkomoří, jak je uvedeno v instrukci z 18. března 1567. Později byl těmto rentovním služebníkům (Rentdienerům) uložen

³⁹ Leminger, l. c. str. 364.

⁴⁰ Nohejlová - Prátová, Moravská mincovna markraběte Jošta, Numismatický časopis čsl. IX/1933, str. 45 n. Castelin, Markrabská mincovna v Brně za Václava IV., Numismatické listy V/1950, str. 62. Týž, Peníze Joštovy, Numismatické listy IX/1954, str. 16 n. — Pošváf, Brněnské ražby 14. století, Vlastivědný věstník mor. 1952, str. 238 n. — Týž, O umístění brněnské mincovny, VI/1951, str. 94. — Sejbál, Moravské denárové mince markraběte Jošta, str. 102 n. Týž, Moravský brakteátový halér z poloviny 14. století, Numismatické listy X/1955, str. 70 n.

⁴¹ Viz Pošváf, Městská mincovna v Brně, Numismatické listy VII/1952, str. 61 n. — Týž, Městská měna v Jihlavě, Numismatické listy XII/1957, str. 38 n. — Nohejlová - Prátová, Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století, Numismatické listy X/1955, str. 1 n. — Castelin, Moravské kruhové peníze z 15. století, Numismatické listy X/1955, str. 145 n. aj.

⁴² Pošváf, Brněnská mincovna za třicetileté války, ČMM 1957, str. 57.

⁴³ Pošváf, K dějinám olomoucké mincovny v 17. století, Numismatické listy X/1955, str. 43 n. a literatura tam uvedená.

⁴⁴ Ch. d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens, im siebzehnten Jahrhunderte, Schriften der hist. stat. Section der mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues (dále jen Schriften), sv. 22, Brno 1875; sv. 23, Brno 1878, Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Schriften sv. 16, Brno 1867. I. L. Červinka, Mince a mincovnictví markrabství moravského, Brno 1897, str. 71 n. — Nohejlová - Prátová, Dvě poznámky o moravském mincovnictví za třicetileté války, Numismatické listy II/1947, str. 1 n. — Pošváf, Několik archivních dat o konci brněnské mincovny, Numismatické listy VI/1951, str. 119 n. — Týž, O mincmistrovské značce Hanse Pecze, Numismatické listy IX/1954, str. 80 n.

⁴⁵ D'Elvert, Zur oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder, Schriften, sv. 24, Brno 1880, str. 122 n.

dozor nad všemi regáliemi.⁴⁶ Od r. 1615 je pro tuto funkci používán titul *Landschafts-Rentmeister*. Teprve r. 1621 je zřízen samostatný rentmistrovský úřad, který zasílal účty dvorské komoře.⁴⁷ V této funkci měl moravský rentmistr dozor na moravské mincovnictví, jak lze seznati z příslušných spisů moravského gubernia.⁴⁸

Jinak záležitosti horního a mincovního regálu na Moravě nebyly přiděleny zvláštnímu orgánu. Teprve v letech sedmdesátých 17. století byl v zasedání moravského tribunálu podán návrh, aby byl jmenován vrchní moravský perkmistr, vydán zvláštní moravský horní řád a ustanoven zkušený proběř pro zkoušení a tavení zkušebních vzorků rud. Návrh však nebyl proveden. Teprve za Leopolda I. došlo k jmenování zemského proběře mince⁴⁹, kdy k provádění účinného dozoru nad oběhem peněz, vývozem některých druhů mince a vnikání zakázané drobné mince cizí bylo třeba zvláštního úřadu. Zemský proběř moravský František Ferdinand Scheure ve zprávě z 24. března 1726⁵⁰ uvádí, že 8 brněnských výročních trhů — z nich 2 na St. Brně — bylo navštěvováno kupci z Lipska, Norimberku, Savojska, Švábska, Tyrol, Schmiedeberku, Hirschberku nehledíc ke kupcům domácím z Olomouce, Jihlavy, Karlových Var atd., kteří se nechtěli podrobovati na Moravě nařízené revisi oběživa. Dvorská komora žádala proto dne 18. května 1726 českou dvorskou kancelář, aby bylo učiněno opatření náležitým publikováním příslušných předpisů, jež by napříště zjednało v tom směru nápravu.⁵¹

Za Marie Terezie byl od r. 1763 zemský mincovní proběř podřízen ve veřejných a politických věcech moravskému guberniu⁵², v některých záležitostech horně hospodářských a justičních pak českému nejvyššímu mincovnímu a perkmistrovskému úřadu⁵³.

V souvislosti s činností zemského mincovního proběře je třeba zmínky o puncovní službě. Puncování zlata a stříbra bylo zařízeno v každé zemi,

⁴⁶ D'Elvert, l. c. str. 124: „Der Rentdiener „solle allenhalben im Landt vleissig auf E. M. Regalien vnd völligkeiten so sich zuertragen vnd E. M. geburen mechten, achtung geben, damit E. M. nichts entzogen, sondern allsbaldt sich die begeben, mit hilf des Landshaubtmans in verwarung gebracht vnd auf die hof Camer berichtet werden...“

⁴⁷ D'Elvert, l. c. str. 281.

⁴⁸ D'Elvert, *Schriften*, sv. 22, 23. Též Pošvář, Příspěvek k peněžním poměrům na Moravě po třicetileté válce, *Numismatické listy* VII/1952, str. 89 n., kde bylo použito spisů mor. gubernia M 5/2, M 5/3—7 aj. Viz také J. Nožička, *Hospodářský a měnový vývoj našich zemí*, Praha 1946, str. 106 n.

⁴⁹ D'Elvert, *Schriften*, sv. 24, str. 369.

⁵⁰ D'Elvert, *Zur oesterreichischen Finanz-Geschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*, *Schriften*, sv. 25, Brno 1881, str. 386.

⁵¹ D'Elvert, *Schriften*, sv. 25, str. 386, 387.

⁵² D'Elvert, *Schriften*, sv. 24, str. 370. — Gubernium vzniklo dne 1. července 1763 z dřívější representace a podle instrukce z 15. prosince 1764 spadaly do jeho kompetence mimo mnohé jiné též věci horní a mincovní, viz Kocman — Musilová — Pletka — Radimský — Švábenský — Trantírek — Urbánková — Wurmová, *Průvodce po Státním archivu v Brně*, Brno 1954, str. 195.

⁵³ D'Elvert, l. c.

aby byly rozlišeny domácí výrobky od cizích z důvodů fiskálních. Prováděly je zvláštní zemské puncovní úřady. Za puncování bylo nutno platiti zvláštní poplatky podle patentu z 23. února 1788, a to z váhy zlata 1 dukátu krejcar, z lotu stříbra 2 feniky. Později bylo i soukromníkům uloženo dv. dekretem z 20. dubna 1789, aby zlaté a stříbrné zboží, které chtěli prodati dále obchodníkům nebo soukromníkům, dali opatřiti puncem.⁵⁴ Moravští stavové se sice později domáhali zrušení puncování všeho zlatého a stříbrného zboží bez rozdílu účelu a použití, ale císař jejich žádosti nevyhověl, snížil však poplatky dv. dekretem z 24. února 1792 tak, že z lotu stříbra se mělo platiti $\frac{1}{4}$ krejcaru nebo 4 kr. z marky a pro soukromníky, kteří chtěli zlaté nebo stříbrné věci prodati obchodníkům, bylo puncování zrušeno.⁵⁵ Puncování na Moravě prováděl zemský mincovní proběř v Brně, v Olomouci a Opavě zvláštní k tomu určení mistři.⁵⁶ Patentem z 20. srpna 1806 byly puncovní taxy nově stanoveny tak, že za zlato o váze 1 dukátu byl poplatek 20 kr. a za lot stříbra 12 kr., při čemž cizí cestující byli od taxy osvobozeni, pokud šlo o věci osobní potřeby. Zemskému mincovnímu proběři byly jako pomocné puncovní orgány podřízeny magistráty ve Znojmě, Jihlavě, Olomouci, Opavě a Těšíně dv. dekretem z 8. října 1807.⁵⁷ Důchod z puncování byl později gub. oběžníkem z 30. března 1824 č. 105 ze zemského mincovního proběřského úřadu v Brně převeden a spravován přímo hlavním mincovním úřadem ve Vídni.⁵⁸

Vcelku lze činnost zemského mincovního proběře na Moravě rozdělit do tří hlavních agend, a to dozoru nad oběhem mince, s tím pak spojeným zkoušením mince, stíhání padělatelů, totiž předběžného vyšetřování, jehož výsledky byly předávány soudu k provedení trestního řízení, a konečně provádění puncování a dozoru nad ním prostřednictvím kontrol u registrovaných zlatnických mistrů apod. Jako další obor činnosti je třeba uvést agendu s nálezy mincí, jež znamenala vlastně práci čistě numismatickou, neboť tu šlo nejen o určení hodnoty kovu starých mincí, ale i popisy nálezů. Bude jí věnována zvláštní pozornost.

Úřad zemského proběře mince na Moravě (Land-Münz-Probir-Amt, dále LMPA) je tedy možno sledovati asi od počátku 18. století. Obsah jeho činnosti se průběhem téměř půldruha století do jisté míry měnil, jak toho vyžadovaly okolnosti. V některých obdobích to bylo hlavně stíhání falešné mince, jindy puncování, jindy opět nákup zlata, nejčastěji stříbra, popřípadě starých měděných peněz. Proto asi od počátku 19. století je úřad označován jako „Land-Münzprobir- und Einlösungsamt“. Ná-

⁵⁴ D'Elvert, Schriften, sv. 25, str. 652.

⁵⁵ Tamtéž, str. 665 n.

⁵⁶ Tamtéž, str. 725, pozn.

⁵⁷ Tamtéž, str. 726.

⁵⁸ D'Elvert, Schriften, sv. 24, str. 537.

kupní činnost později slábne, úřad zemského proběře mince trvá však až do r. 1867,⁵⁹ kdy se jeho agenda omezuje již jen na činnost puncovní, což se jeví i v názvu úřadu a jeho přednosty, který se jmenuje „vardajn puncovního úřadu“ (Wardein des Punzirungsamtes). R. 1868 byl však i tento úřad v Brně zrušen a místo něho tu zůstal jen podřízený puncovní orgán s názvem „Punzirungsstätte“.⁶⁰

II.

Úřední spisy, uložené ve Státním archivu v Brně ve fondech Gubernium a Moravské místodržitelství, dávají možnost nahlédnouti blíže do činnosti tohoto úřadu. V 18. století je to takřka výlučně dozor nad oběživem, stíhání padělatelů, zákroky proti vnikání cizí nehodnotné mince apod. Pro rozsáhlost archivního materiálu tu není možno podrobně uvádět jednotlivé případy, neboť pod signaturou M 5 je uloženo 24 krabic spisového materiálu, který sahá od r. 1616 do 1779. Starší materiál obsahuje výsledky úřední činnosti moravského rentmistra, který, jak tu bylo uvedeno, pečoval také o záležitosti mincovního regálu. V době činnosti olomoucké a brněnské mincovny, tj. do r. 1648, byl zaměstnán otázkami jak personálními, tak věcnými, týkajícími se ražby mincí na Moravě.⁶¹ Později tu jeho činnost byla soustředěna na dohled nad oběživem.⁶²

Z pozdější činnosti úřadu zemského proběře mince pro zajímavost uvádím např. náhlou prohlídku v dílně brněnského jehlářského mistra Samuela Dibowského r. 1789, na něhož bylo učiněno udání, že neoprávněně chová razičský stroj.⁶³ R. 1791 byl vydán popis falešného holandského pozlaceného půlsovereinu,⁶⁴ r. 1792 byly zjištěny půlsovereiny s letopočtem 1763, jichž hodnota byla podle obsahu kovu 25 kr. (stříbra za 18 kr., zlata za 7 kr.)⁶⁵. Následujícího roku byly stíhány pozlacené groše, vydávané za dukáty a rovněž pozlacené 20 kr.⁶⁶ V těchto letech bylo patrně v oběhu mnoho falešných cizích mincí, protože r. 1794 byl vydán z Vídně císařský rozkaz ke stíhání falešných saských, bavorských, ale

⁵⁹ Pošvář, O umístění brněnské mincovny, str. 97. — Srov. d'Elvert, Schriften, sv. 24, str. 695.

⁶⁰ D'Elvert, l. c. str. 566, 581, 589.

⁶¹ Srov. Pošvář, Několik archivních dat, str. 121 n.

⁶² Pošvář, Příspěvek k peněžním poměrům, str. 89 n. Fungoval tu v té době i moravský tribunál v otázkách mincovnictví. Blíže viz též J. Radimský, Tribunál, Brno 1956, str. x12, 216—217.

⁶³ SAB, M 281, č. j. 9920/1789.

⁶⁴ SAB, M 281, č. j. 4806/1791.

⁶⁵ SAB, M 281, č. j. 1307/1792.

⁶⁶ SAB, M 281, č. j. 21.602/1793.

také rakouských tolarů. Vinníci mají býti hned zatčeni.⁶⁷ V r. 1798 bylo vedeno řízení pro falšování mincí v Opavě⁶⁸ a v Novém Městě na Mor. V této souvislosti byl vydán oběžník o zadržení 19letého Floriána Bastla, který byl podezřelý, že dával do oběhu falešné peníze.⁶⁹ Téhož roku bylo vedeno řízení o oběhu měděných polských republikánských mincí na Moravě. Podle šetření byly brány bez námitek půlgroše, krejcary a půlkrejcary např. v Hranicích, v Opavě se jich vyskytovalo málo.⁷⁰ Dvor. dekretem z 30. 10. 1797 byla totiž jejich platnost omezena jen do konce ledna 1798. Tyto mince zůstaly na Moravě po průchodu ruského vojska.

Konkrétní stíhání falešné mince bylo prováděno často hodně drasticky. Tak r. 1803 byl v souvislosti s falešnými 7krejcary vojín Jakub Kořínek uvězněn v Brně na Špilberku pro podezření, že chtěl dáti do oběhu falešný 7krejcar. Podle výsledku z 30. 7. 1803 platil při nákupu hrušek touto mincí, kterou dostal nazpět od selky, od níž kupoval hrušky a brambory.⁷¹ R. 1806 dvor. dekretem z 18. listopadu byl LMPA vyzván, aby veřejnou vyhláškou varoval obecnstvo před Floriánem Bastlem, který byl již dvakrát vyšetřován pro padělání peněz.⁷² Je to týž Bastl, který byl stíhán již r. 1798. Dne 1. ledna 1808 podali obchodníci vínem a obilím v Hanušovicích stížnost na špatnou pruskou minci.⁷³ Úřady patrně provedly určitá opatření proti vnikání této mince na moravské a slezské území (LMPA totiž od r. 1782 fungoval i pro Slezsko), jež bylo prováděno zřejmě důsledně. Podle vyjádření LMPA z 30. 7. 1813 byla totiž pruská mince méně hodnotná než rakouská, protože 20 zl. rakouských se rovnalo 21 zl. pruským. Proto patrně došlo ke stížnosti policejní správy ve Vratislavi z 31. 7. 1815, že při přestupu hranic byla některým cestujícím do rakouských lázní odňata veškerá hotovost, takže se dostali do nepříjemné situace.⁷⁴ Během doby se však zákaz pruské mince stal obtížným i obyvatelům slezského pohraničí, kteří se r. 1819 obrátili na císaře peticí, aby bylo zrušeno omezení vývozu a dovozu pruské mince.⁷⁵

R. 1816 byl publikován tarif z 27. července o hodnotě zlatých a stříbrných mincí. Ze zlatých platily kremnické jednoduché dukáty 4 fl. 30 kr., dvojité 9 fl., rakouské nizozemské sovereigny celé 13 fl. 20 kr., poloviční 6 fl. 40 kr., holandské dukáty 4 fl. 30 kr. Stříbrné rakouské spec. tolary podle konv. č. 2 fl., poloviční 1 fl., čtvrttolary 30 kr., 20níky 20 kr., staré 17níky 15 kr., 10níky 10 kr., staré 7kr. 6 kr., rakouské 30kr.

⁶⁷ SAB, M 281, č. j. 5583/1794.

⁶⁸ SAB, M 283, č. j. 1857/1798.

⁶⁹ SAB, M 283, č. j. 21734/1798.

⁷⁰ SAB, M 283, č. j. 5634/1798.

⁷¹ SAB, M 284, č. j. 17870/1803.

⁷² SAB, M 284, č. j. 21381/1806.

⁷³ SAB, M 285, č. j. 2449/1808.

⁷⁴ SAB, M 285, č. j. 1415/1815.

⁷⁵ SAB, M 285, č. j. 43148/1819.

pro Halič 30 kr., 15níky pro Halič 15 kr., rakouské nizozemské celé korunové tolary 2 fl. 12 kr., poloviční 1 fl. 6 kr., čtvrtky 33 kr. Poškozené mince bylo možno udati za předem určenou cenu jen v LMPA.⁷⁶

R. 1821 byly stíhány falešné benátské dukáty.⁷⁷ V souvislosti s falešnými konvenčními tolary došel od benátského zemského gubernia italský přípis z 23. 7. 1827.⁷⁸

R. 1834 bylo mincovnictví a hornictví odděleno od dvorské komory a byl pro ně zřízen zvláštní dvorský úřad: dvorská komora pro věci horní a mincovní (Hoffkammer im Münz- und Bergwesen), jejímž presidentem se stal A. L. Lobkovic, který o svém jmenování psal dne 18. listopadu 1834 mor. slez. guvernéru K. Inzaghimu.⁷⁹ Tento úřad se dotazoval r. 1839 dne 18. listopadu, proč byla ražena medaile Moravskoslezské zemědělské společnosti (Mähr. schles. Ackerbaugesellschaft), povolená r. 1817, až r. 1839 a odlišně od schválené předlohy.⁸⁰

Dne 21. března 1842 oznámila dvorská komora ve Vídni, že podle zprávy rakouského generálního konsulátu na Korfu dne 6. ledna t. r. přijel anglickým parníkem do Zanty anglický obchodník Barf, který podle výpovědi obdržel od londýnského obchodníka Newise čtyři tisíce amerických tolarů, částečně mexických, částečně jiných jihoamerických států, jež mají sotva $\frac{1}{10}$ hodnoty podle obsahu stříbra. Jsou lesklé a pěkně ražené. Dosud bylo staženo 2000 kusů, ostatní jsou v oběhu. Obecenstvo má býti upozorněno vyhláškami.⁸¹

LMPA spolupůsobil při vydání mincovního řádu z 19. září 1857 č. 169 ř. z. R. 1858 rozesílal prováděcí nařízení.⁸²

Pokud jde o činnost puncovní, byl LMPA činný při provádění puncovních předpisů z r. 1789.⁸³ V Brně, Znojmě, Jihlavě, Olomouci a Mikulově byly r. 1791 prováděny prohlídky u zlatnických mistrů, zda používají stříbra předepsané 13lotové jakosti.⁸⁴ V Uh. Hradišti byla zjištěna horší jakost (12 lotů 16 grénů).⁸⁵ Bylo kontrolováno placení poplatků za puncování zavedených r. 1792. Poplatky byly odváděny LMPA a odtud do Vídně (na př. 1794 z Opavy.⁸⁶) Poněvadž někde byli k provádění zmocnění mistři příslušných řemesel (v Olomouci a Opavě), čímž nabývali do jisté míry jakéhosi veřejného charakteru, LMPA zkoumal jejich způso-

⁷⁶ SAB, M 285.

⁷⁷ SAB, M 286, č. j. 2332/1821.

⁷⁸ SAB, M 286, č. j. 28280/1827.

⁷⁹ SAB, gub. pres. 1320.

⁸⁰ SAB, M 286, č. j. 45475/1839. K tomu V. Němeček, Záslužná medaile Moravskoslezské hospodářské společnosti, Numismatické listy VI/1951, str. 125 n.

⁸¹ SAB, M 286, č. j. 14923/1842.

⁸² SAB, M 286, č. j. 31028/1858.

⁸³ SAB, M 281, č. j. 3463/1789.

⁸⁴ SAB, M 281, č. j. 2735/1791.

⁸⁵ SAB, M 281, č. j. 3010/1791.

⁸⁶ SAB, M 281, č. j. 2433/1794.

bilost při inkorporaci (např. hodinářský mistr Jan Schreiner v Olomouci r. 1794⁸⁷). Ve spisech se nalézá výkaz zkoušek zlata a stříbra městských gravérů (rytců) z r. 1802.⁸⁸ Tato agenda se celkem neměnila a není v ní zajímavých případů. Po vydání puncovního zákona z r. 1866 č. 149 ř. z. se dotázal brněnský varďajn a přednosta puncovního úřadu V. *Mordstadt*, jakým způsobem bude kupující veřejnosti dána záruka kupovaného zboží za platnosti nového zákona. Navrhoval, aby moravské místodržitelství jako nejvyšší živnostenský úřad na Moravě vyzvalo všesky zde usedlé zlatníky, aby nejpozději do roka dali své zboží opatřiti puncovní značkou.⁸⁹ Výsledek není znám, protože puncovní úřad byl v Brně brzy na to zrušen.

LMPA fungoval též jako nákupní úřad (*Einlösungsamt*). R. 1791 císařským rozkazem z 1. července byla zavedena stejná manipulace v účtování u rakouských mincovních proběřů a úřadů pro nákup pagamentu podle vzoru Št. Hradce.⁹⁰ Koncem 18. a začátkem 19. století se ve spisech vyskytují celkem pravidelné výkazy o nákupu kovů, z nichž je patrné nejen množství, nýbrž i cena zlata a stříbra a celková hodnota nákupu. Tak r. 1794 se platilo za marku čistého zlata (asi 280 g) 358 fl. 15 kr.⁹¹ Výkazy byly jednak týdenní, jednak čtvrtletní, popřípadě roční, při čemž počátek roku se počítal od 1. května (tzv. vojenský rok — *Militärjahr*).

Tak např. v prvním týdnu v dubnu 1798 bylo nakoupeno stříbra za 39 fl. 17 kr., při čemž za marku čistého stříbra bylo placeno 25 fl. V týdnu od 20. do 27. ledna naproti tomu byl nákup v ceně 288 fl. 22 kr. rovněž za cenu 25 fl.⁹² V r. 1800 byla cena marky čistého zlata již 400 fl. a cena stříbra 26 fl., popř. 27 fl. 36 kr., na kteréžto výši se udržela nejen v 1. a 2. kvartálu, ale i dále. Za 1. kvartál bylo nakoupeno zlatého a stříbrného pagamentu v hodnotě 23.797 fl., v 2. kvartálu za 13.379 fl., celkem tedy za půl roku (od počátku května do konce října) za 37.176 fl.⁹³ V prosinci roku 1800 bylo v 2. týdnu nakoupeno stříbra za 579 fl. 39 kr., ve 4. týdnu za 236 fl. 31 kr.,⁹⁴ ve 4. týdnu ledna r. 1801 stříbra jen za menší částku.⁹⁵ Výkaz z 21. ledna 1801 podává čísla o nákupu měděné mince (starých krejcarů, poltur apod.) za 3. kvartál (listopad a prosinec 1800 a leden 1801), jichž nakoupeno v hodnotě 10.016 fl. Nákup stříbra a zlata v týdnu od 16. do 21. února 1801 činil 9876 fl.

⁸⁷ SAB, M 281, č. j. 4559/1794.

⁸⁸ SAB, M 284, č. j. 22047/1802. K tomu viz soupis potrestaných mistrů pro nedodržování puncovních předpisů M 282, č. j. 3814/1792.

⁸⁹ SAB, M 286, č. j. 904/1867.

⁹⁰ SAB, M 281, č. j. 14013/1791.

⁹¹ SAB, M 281, č. j. 2435/1794.

⁹² SAB, M 283, č. j. 3055/1798.

⁹³ SAB, M 283.

⁹⁴ SAB, M 283.

⁹⁵ SAB, M 284.

18 kr., při čemž cena zlata byla 400 fl. za hřivnu. Podle výkazu z 30. dubna 1801 za 3. kvartál bylo nakoupeno měděných mincí za 7796 fl. Celkem za celý rok činil nákup tohoto druhu mincí 54.988 fl.⁹⁶ Značnou položku zaznamenal také nákup stříbra v týdnu od 24. července do 1. srpna 1801, tj. 10.346 fl. Rovněž nákup měděné mince za 1. kvartál r. 1803 byl značně vysoký, tj. 52.994 fl., tedy jen o málo nižší než za celý rok 1800-1801. Daleko jej však převýšila částka za 2. kvartál, totiž 82.792 fl.⁹⁷ Podle výkazu z 15. listopadu 1807 poklesla opět cena zlata na 359 fl. 30 kr. za marku čistého zlata z dřívějších 400 fl.⁹⁸ Výkazy z pozdějších let se ve spisech již nenacházejí. Pravděpodobně byly manipulovány v jiných fasciklech. Z toho, co tu bylo uvedeno, vidíme, že úřadem zemského proběře procházely velké částky peněz a hodnoty v kovu, třeba jen průběžně, pokud nebyly odvedeny zemské pokladně nebo vyplaceny prodávajícím. O nákupu zlata a stříbra byl později vydán výnos rakouského ministerstva financí z 8. října 1858 č. 51.036, jenž byl změněn výnosem z 1. listopadu 1875, kdy však již činnost LMPA na Moravě přestala. O obsahu čistého zlata a stříbra ve zlatém a stříbrném zboží a dozoru nad ním byl min. nařízením z 26. května 1866 č. 75 ř. z. uveden v platnost nový zákon, jenž byl doplněn prováděcími předpisy z 30. listopadu 1866 č. 149 říšského zákona.

K těmto druhům činnosti LMPA je třeba ještě uvést další, a to činnost na poli numismatiky. Císařskou resolucí z listopadu 1771 bylo totiž stanoveno, že napříště má jedna třetina nalezených mincí náležeti státu, další nálezci a vlastníku pozemku.⁹⁹ Císařovna Marie Terezie tehdy učinila toto rozhodnutí v důsledku bohatého nálezů keltských mincí v Podmoklech v Čechách na panství fürstenberském, kde bylo nalezeno 45 kg zlatých mincí, jež umožnilo Fürstenberkům — na základě uděleného mincovního oprávnění — ražbu 5000 dukátů.¹⁰⁰ Podle císařského rozhodnutí ze 14. února 1782 pak měly býti nalezené mince odevzdány císařskému mincovnímu kabinetu ve Vídni. Agendu s tím spojenou prováděl na Moravě LMPA v Brně. Rozsah této činnosti lze posoudit ze zprávy komorního platebního fondu ve Vídni z 9. února 1849, podle níž bylo z Moravy a Slezska z 22 nálezů dodáno 20.354 mincí, z nichž 18.510 bylo roztaveno¹⁰¹ a hodnota kovu rozdělena podle určených směrnic. Úkolem LMPA při tom bylo nejen mince určit, ale zjistit také obsah kovu zkouškou. Ve spisech

⁹⁶ SAB, M 284.

⁹⁷ SAB, M 284.

⁹⁸ SAB, M 285.

⁹⁹ Pošvář, Moravské nálezy mincí v 18. a 19. století, Numismatický sborník I/1953, str. 82. K tomu Radimský, Tribunál, č. 2116.

¹⁰⁰ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I., Praha 1955 však tento nález neuvádějí. Viz naposledy Vaněček, Právněhistorické studie III, str. 25.

¹⁰¹ SAB, M 2049. Viz též Pošvář, l. c. str. 83.

mor. gubernia¹⁰² a mor. místodržitelství¹⁰³ nacházíme soupisy nálezů s určením mincí, jež svědčí namnoze o obsáhlých znalostech tohoto oboru.

Příkladem tu může býti popis nálezů z Tišnova z r. 1830, kde bylo nalezeno 14.040 stříbrných mincí.¹⁰⁴ LMPA nepochybně provedl odborné očištění mincí a pak mince určil. Popis nálezů, který obsahoval 3krejcary a 24krejcary, je označen jako „Verzeichniss, Beschreibung und Wertbestimmung der im Jahre 1830 nahe bei Tischnowitz, brünner Kreises in Mähren, gefundenen Silbermünzen“ a má 54 stran.¹⁰⁵ Je to sama o sobě dosti rozsáhlá práce a obsahuje podrobný popis všech nalezených mincí. Některé z nich byly ovšem téhož druhu, takže popsanych čísel je 87. Autor popisu rozdělil mince na I. ražby duchovní, II. ražby německých císařů, králů, kurfirstů a rakouských arcivévodů, III. ražby světských knížat a pánů a IV. ražby měst.

Do první skupiny zařadil (podle německého abecedního pořadí) mince arcibiskupství, biskupství a opatství: Basilej, Vratislav, Corbai, Chur, Fulda, Halberstadt, Hildesheim, Magdeburg, Minden, Murbach, Olomouc, Paderborn, Quendlinburg, Strassburg, Verden, Thorau a Würzburg; v druhém oddílu uvedl tyto země a panovníky: Německo (císař Matyáš I.), Čechy (za vlády direktorů), Polsko (Zikmund III.), Branibory (Jan Zikmund), Sasko (Jan Jiří), Rakousko (arcivév. Karel), Štýrsko (Ferdinand I.). Do třetí skupiny byly zařazeny tyto země a rody: Anhalt, Barbi, Batenburg, Brunšvik, Daun, Hanau, Holštýn, Krnov, Julich, Cleve a Berg, Leinigen, Lichtenstein, Lippe, Morava (stavové), Mansfeld, Messarano, Nassau, Oldenburg, Falc, Salcburk, Pomořany, Rheinstejn a Blankenburg, Rietberg, Sasko (vedlejší větev), Salm, Schaumburg, Slezsko (Lehnice a Břeh), Schwarzburg, Solms, Stillberg, Teklenburg, Těšín (Adam Václav), Trautsohn, Opava a Krnov (Lichtenštejn), Benátky, Valdek a Württemberg. Ve skupině ražeb městských je uveden: Ausburg, Brunšvik, Campen, Colmar, Kostnice, Goslar, Göttingen, Friedberg, Hagenau, Hamburg, Hammeln, Hannover, Hildesheim, Kempten, Kronstadt (v Sedmihradsku), Luzern, Magdeburg, Marsberg, Mühlhausen, Nordheim, Schaffhausen, Strassburg, Wismar, Worms a Zug.

Je pak třeba uvést, že mince byly roztrženy také podle jednotlivých emisí týchž druhů, pokud se navzájem nějak lišily, takže šlo o důkladnou práci, třeba proti zařazení některých položek je možno mít námítky, např. Morava, Pomořany, Slezsko (Lehnice a Břeh), Těšín a Benátky mezi ražby světských pánů, ačkoli jde o ražby vládní aj. Podobných se-

¹⁰² S 61.

¹⁰³ M 2405 — M 2409.

¹⁰⁴ Pošvář, l. c. str. 94.

¹⁰⁵ SAB, M 2406, č. j. 3404/1832, fol. 193—230.

znamů a ocenění nálezů by bylo možno uvést více, velká část jich se však ve spisech nedochovala. Zdá se, že kolem r. 1850 numismatická práce v LMPA přestává. Soudím tak z toho, že např. popis nálezu v Boršicích z r. 1851 byl pořízen okresním hejtmanstvím v Uh. Hradišti¹⁰⁶ a ve spisech se již žádné soupisy nenalézají.

Pokud jde o personální obsazení LMPA, je možno sledovati osoby zemských proběřů mince od počátku 18. století. Tehdy je jmenován Konrád Mayer (Maier), který v této funkci působil snad až do r. 1726 a to ještě za vlády Leopolda I. (1657—1705), Josefa I. (1705—1711) a Karla VI. (1711—1740.¹⁰⁷) Po něm je uváděn František Ferdinand Scheure.¹⁰⁸ K r. 1767 je znám jako zemský proběř mince Jan D. Felsenthal, který byl toho roku ustanoven aktuárem u správy moravského vrchního perk-mistra, po němž se stal zemským proběřem J. Ev. Deprée. Zemřel 1793¹⁰⁹ Téhož roku, patrně pro jeho chorobu, byl LMPA v Brně přidělen praktikant hlavního mincovního úřadu ve Vídni, Jan Nepom. Litroff (též Lytroff), jehož jméno lze čísti na vyřízeních LMPA toho roku.¹¹⁰ Výnosem dvorské komory pro mincovnictví a hornictví z 31. ledna 1794 byl zemským proběřem mince na Moravě ustanoven Tadeáš Wulterin, přičemž Litroffovi bylo současně nařízeno, aby se vrátil zpět do Vídně.¹¹¹ Ze spisů je však patrné, že zůstal v Brně dále, snad až do dubna, kdy vystupuje již Wulterin jako moravský proběř mince.¹¹² Wulterin byl před tím proběřem mince v Lublani, odkud byl přeložen do Brna s ročním platem 500 fl., 80 fl. příplatkem na byt a 20 fl. na kancelářské potřeby. R. 1795 se stal pokladníkem hlav. mincovního úřadu ve Vídni.¹¹³ V Brně ho vystřídal Fr. Karel Müller, snad v září 1795,¹¹⁴ který však ve svém úřadě působil sotva rok. Při vyúčtování cestovních výloh z Günsburgu přes Vídeň do Brna mu byl pozastaven příplatek 150 fl., jež měl vracet v 6 čtvrtletních splátkách.¹¹⁵ Z Brna odešel do Lvova r. 1796, kdy na místo zemského proběře na Moravě byl jmenován František Feuck von Raggamb, který se ujal úřadu hned počátkem roku 1797.¹¹⁶ Avšak již v květnu byla vyřizována jeho žádost, aby byl buď zproštěn pokladní služby nebo přidělen jinam.¹¹⁷ Z vídeňské dvorské komory došlo pak vyřízení, poněvadž je málo zaměstnán, aby byl přeložen k mincovnímu

¹⁰⁶ SAB, M 2409, č. j. 8192/1851.

¹⁰⁷ D'Elvert, *Schriften*, sv. 24, str. 695.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SAB, M 281, č. j. 21274/1793.

¹¹¹ SAB, M 281, č. j. 2535/1794.

¹¹² SAB, M 281, č. j. 6454/1794.

¹¹³ D'Elvert, l. c.

¹¹⁴ SAB, M 282, č. j. 16080/1795.

¹¹⁵ SAB, M 282, č. j. 6837/1796.

¹¹⁶ SAB, M 282, č. j. 1819/1797.

¹¹⁷ SAB, M 282, č. j. 9689/1797.

úřadu. Přesto však lze čísti jeho podpis ještě v červenci ve spisech LMPA.¹¹⁸ Teprve počátkem března 1798 podpisuje již nový zemský proběř Karel Schödl¹¹⁹, jenž byl jmenován podle ustanovovacího dekretu dne 5. prosince 1797 a dosud působil ve Št. Hradci.¹²⁰ Jeho předchůdce Raggamb měl pravděpodobně hned od svého nástupu v Brně nějaké potíže, jak lze soudit z jeho žádosti o přeložení, kterou podal ani ne po půlroční službě v Brně.¹²¹ Dne 1. září 1797 psala do Brna vídeňská dv. komora, aby zemský proběř vysvětlil, proč pod různými záminkami koná všelijaké nepotřebné exkurse. Guberniu se ukládá, aby pro příště takové počínání hlásilo na „Hofstelle“.¹²² Raggamb se ospravedlňoval, že jeho nepřítomnost vznikla několikerou cestou do B. Bystrice, kde mu zemřel otec a na žádost matky dával do pořádku jeho pozůstalost. Dne 17. října 1797 pak zemský účetní hlásil opět, že Raggambovi uplynula dne 21. září dovolená a dosud se do úřadu nevrátil.¹²³ Při jmenování K. Schödl z zemským proběřem je zmínka o úmrtí Raggambově, z čehož lze souditi, že se snad již do úřadu nevrátil.¹²⁴ Není známo, zda se za celým případem neskrývá nějaká osobní tragedie, zaviněná copatou byrokracií.

Schödl přejímal úřad na základě inventáře z 18. dubna 1798, který za předávající stranu podepsal guberniální sekretář Jan Petr Cerroni.¹²⁵ Bylo odevzdáno jednak zařízení, jednak stříbro a posléze spisový materiál. Pro zajímavost se blíže zmíním o spisovém inventáři, z něhož je patrné také roztrídění úřední agendy. Spisy byly rozděleny do 17 položek, odděleně manipulovaných: I. dvorské dekry, II. dvorské patenty, III. guberniální dekry do r. 1788, IV. tytéž od r. 1788 do 6. července 1793, V. jiné gub. dekry, VI. nařízení dv. komory z r. 1760—1770, VII. nařízení vrchního perkmistrovského úřadu, VIII. různé zprávy krajských úřadů, IX. vyšetřovací protokol o obsahu stříbra, X. zprávy o mincovnictví, XI. mincovní účty, XII. protokol o vývozu peněz, XIII. nařízení LMPA, XIV. criminalia, XV. protokol o falešných mincích, XV. spisy horních úřadů, XVII. miscellanea, např. pokladní žurnál, deník o nákupu kovů z volné ruky, žurnál o nákupu zlata a stříbra, žurnál o nákupu zlatého a stříbrného pagamentu aj. Schödl řídil LMPA jako přednosta až do své smrti dne 1. ledna 1809.¹²⁶ R. 1802 mu byla na základě lékařského vysvědčení povolena šestinedělní dovolená k léčebnému pobytu v Badenu. Za jeho nepřítomnosti ho zastupoval praktikant Antonín Wurzelbauer.¹²⁷

¹¹⁸ SAB, M 282, č. j. 11604/1797.

¹¹⁹ SAB, M 283, č. j. 1857/1798.

¹²⁰ SAB, M 285, č. j. 21973/1797.

¹²¹ SAB, M 282, č. j. 9689/1797.

¹²² SAB, M 285, č. j. 15513/1797.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ SAB, M 285, č. j. 20283/1797.

¹²⁵ SAB, M 285, č. j. 4009/1798.

¹²⁶ SAB, M 285, č. j. 233/1809.

¹²⁷ SAB, M 284, č. j. 8933/1802.

Podle ex offio výpisu z úmrtní matriky u sv. Jakuba v Brně, který byl připojen k úřednímu hlášení o jeho úmrtí, zemřel *Schödl* ve věku 40 let na tuberkulosu plic.¹²⁸

Osiřelého úřadu se ujal téhož roku Antonín *Kölbl* jako zemský proběř.¹²⁹ Stalo se tak asi později během roku, protože ještě koncem dubna kontrolor Felix *Jäger* žádá, aby u domu zemského proběře mince byla postavena stráž, protože hospodyně zesnulého se odstěhovala a dům je neobýván.¹³⁰ Tato hospodyně byla také patrně universální dědičkou po *Schödl*ovi, neboť jakási Eleonora Vocílková podala proti vyúčtování pozůstalosti stížnost u brněnského magistrátu dne 5. dubna 1809.¹³¹ Subtitut kontrolora Libor *Filip* byl pak na 10 měsíců určen na výpomoc nově ustanovenému proběři *Kölbl*ovi a za to mu byla přiznána zvláštní remunerace 300 fl.¹³²

Za LMPA podpisují Antonín *Kölbl* jako zemský proběř a Felix *Jäger* jako kontrolor.¹³³ R. 1818 byl A. *Kölbl* povolán do hlavního mincovního úřadu ve Vídni a na jeho místo přišel z Lince kontrolor František *Honisch*, který dne 26. února 1818 složil služební přísahu a ujal se vedení úřadu. Byl mu přiznán plat 750 fl. vedle naturálního bytu ve služební budově, dále $\frac{1}{4}$ % z došlých puncovních tax. Složil pak 500 fl. služební kauce.¹³⁴ Jako kontrolor s ním působil u LMPA Frant. Rudolf *Heissl* (též *Heyssl*, *Heissl*), jehož titul honosně zněl: k. k. Gold- und Silber- Einlösungskontrolor.¹³⁵

Tento *Heissl* se pak v srpnu r. 1822 stal zemským proběrem s platem 750 fl., $\frac{3}{4}$ % z nákupu kovů a $\frac{1}{4}$ % z puncovních tax. S ním nastoupil jako kontrolor konceptní praktikant dvorské komory Kristián *Ittstein* s platem 600 fl. a týmiž přídavky jako jeho představený.¹³⁶ Úřadování *Heisslovo* bylo neblahé nejen pro něho, ale snad i pro jeho kontrolora. Dne 12. června 1829 zemřel *Ittstein*, jehož vdově byla poskytnuta pense 200 fl. a pohřební kvartál 150 fl.¹³⁷ *Heissl* sám byl dne 30. června 1829 zatčen a vzat do vazby pro zneužití úřední moci, když se totiž ukázalo, že zpronevěřil směneční zásilku z hlav. mincovního úřadu ve Vídni na 4000 fl. ve stříbře a 100 kusů dukátů, celkem tedy částku 4450 fl. Při výslechu doznal, že příjem směnky nezapsal do knih, protože prý mu byla od neznámého pachatele odcizena, když se na chvíli musel vzdáliti

¹²⁸ SAB, M 285, č. j. 233/1809.

¹²⁹ SAB, M 285, č. j. 7254/1809.

¹³⁰ SAB, M 285, č. j. 7523/1809.

¹³¹ SAB, M 285, č. j. 11379/1809, 13456/1809.

¹³² SAB, M 285, č. j. 11379/1809.

¹³³ SAB, M 285, č. j. 23347/1812, 10171/1815.

¹³⁴ SAB, M 285, č. j. 6661/1818.

¹³⁵ SAB, M 285, 43148/1819.

¹³⁶ SAB, M 286, č. j. 23542/1822.

¹³⁷ SAB, M 286, č. j. 33375/1829.

ze své úřední místnosti. Vedení úřadu převzal substitut horního soudu Jan Ungerthaler.¹³⁸ V trestní věci Heisslově byl dne 12. října 1830 vynešen rozsudek, jímž byl odsouzen k sedmiletému těžkému žaláři, náhradě nákladů řízení a způsobené škody. Obrátil se patrně k císaři se žádostí o milost, avšak císař rozsudek potvrdil v plném rozsahu dv. dekretem z 22. února 1831.¹³⁹ Třeba ještě snad uvést, že manželka Heisslova se dala s provinilým manželem rozvésti a žádala o přiznání sustentace 20 fl. měsíčně.¹⁴⁰

Úmrtím Ittsteinovým a krátce na to zatčením proběře Heissla, — jež snad mohly býti v nějaké souvislosti —, zůstal LMPA neobsazen. V září 1829 podpisují za úřad substitut proběře Alois Pöcher a substitut kontrolora Josef Pfaundler.¹⁴¹ Dne 7. října podává Pöcher hlášení, že Pfaundler je po více dní bez ohlášení mimo službu a je obava, aby nespáchal sebevraždu. Jeho funkci má převzít Ungerthaler od horního soudu.¹⁴² Zdá se tedy, že v létě 1829 byl LMPA postižen jakýmsi tragickými událostmi, které snad souvisely s nějakým nepořádkem. Je totiž třeba připomenouti, že úřadem procházely týdně značné částky peněz, jak bylo vidět z výkazů o nákupu peněz. Příležitost k nějaké nepřesnosti, jež mohla mít dalekosáhlé následky, tu byla veliká, zvláště kdy LMPA byl organizačně samostatný a nalézal se také ve vlastní budově, takže proběř a kontrolor neměli prakticky nad sebou žádnou kontrolu, kromě schvalování vyúčtování dvorskou komorou, což se dalo po určitých obdobích a písemnou cestou. Plat těchto úředníků se rovnal asi platu krajských sekretářů, krajských fysiků či guberniálních koncipistů, později účetních revidentů či některých krajských komisařů.¹⁴³ Nebyli tedy honorováni zrovna nejlépe.

Výnosem dvorské komory z 21. září 1829 byl místo zesnulého Ittsteina jmenován kontrolorem Ant. Bedřich Lindner, který dne 30. října složil služební přísahu.¹⁴⁴ Do té doby funkci kontrolora vykonával Ungerthaler.¹⁴⁵ Substitut proběře A. Pöcher pak brzy asi odešel, protože již v srpnu 1830 vystupuje jako provisorní proběř Lindner a Eduard Richter jako prov. kontrolor.¹⁴⁶ Výnosem dv. komory z 1. srpna 1831 byl pak proběřem jmenován Alexander v. Grubenthal ze Lvova, který nastoupil dne 12. října. S ním jako prov. kontrolor působil v. Pronay.¹⁴⁷ Ti byli v roce 1836

¹³⁸ SAB, M 286, č. j. 27672/1829.

¹³⁹ SAB, M 286, č. j. 13531/1844.

¹⁴⁰ SAB, M 286, č. j. 22460/1829.

¹⁴¹ SAB, M 286, č. j. 33375/1829.

¹⁴² SAB, M 286, č. j. 41972/1829.

¹⁴³ Srov. d'Elvert, Schriften, sv. 24, str. 483 n.

¹⁴⁴ SAB, M 286, č. j. 44533/1829.

¹⁴⁵ SAB, M 286, č. j. 40656/1829 a j.

¹⁴⁶ SAB, M 286, č. j. 29896/1830.

¹⁴⁷ SAB, M 286, č. j. 32023/1831.

vystřídání proběrem Ludvíkem Eduardem *Richtrem*, který složil služební přísahu dne 1. února 1836,¹⁴⁸ a kontrolorem Antonínem *Mayerem*.¹⁴⁹ Od r. 1840 podepisuje jako kontrolor Josef *Salix*,¹⁵⁰ který od 1. ledna 1843 vystupuje i ve funkci zástupce proběře vedle *Richtra*.¹⁵¹ Jako substitut kontrolora se objevuje Antonín *Seits*, praktikant hl. mincovního úřadu,¹⁵² r. 1849 Pavel *Potnitz*,¹⁵³ kdy v postavení kontrolora je uváděn i M. *Lill*.¹⁵⁴ *Richter* byl moravským zemským proběrem mince až do r. 1851,¹⁵⁵ po něm působil snad nějakou dobu A. *Seits*.¹⁵⁶ V r. 1855 je uváděn d'Elvertem jako proběř *Kunz*.¹⁵⁷ Po přeměně LMPA v puncovní úřad r. 1867 se stal přednostou tohoto úřadu s titulem varďajna Vincenc *Morstadt*.¹⁵⁸ Jím končí s konečnou platností poslední zbytek činnosti moravského zemského proběře mince.

Zbývá ještě několik slov o budově, kde byl LMPA umístěn. Ze spisů je patrné, že to byl dům stojící o samotě a byl v něm služební byt zemského proběře. Stál nepochybně v meziphradbí u Měnínské brány a měl konskr. číslo 545, později 553.¹⁵⁹ V seznamu brněnských domů z r. 1776 je označen jako „K. K. Münz Schmelzhütten“. V seznamu domů z r. 1833 je však již jako majitel uveden Josef Gilke.¹⁶⁰ Je možno, že po událostech r. 1829 byl LMPA přeložen na jiné místo.

Úřad zemského proběře mince na Moravě, jehož počátky sahají do dávných dob, nepřečkal dlouho rušné časy roku 1848 a v nové organizaci veřejné správy se již neuplatnil. Stal se již; i s životními osudy svých představitelů, nenávratně historií, uloženou v archivních spisech.

¹⁴⁸ SAB, M 286, č. j. 4466/1836.

¹⁴⁹ SAB, M 286, č. j. 41129/1836.

¹⁵⁰ SAB, M 286, č. j. 25460/1840.

¹⁵¹ SAB, M 286, č. j. 21076/1843.

¹⁵² SAB, M 286, č. j. 21076/1843.

¹⁵³ SAB, M 286, č. j. 717/1849.

¹⁵⁴ SAB, M 286, č. j. 26286/49.

¹⁵⁵ D'Elvert, l. c. str. 695.

¹⁵⁶ D'Elvert, l. c.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ SAB, M 286, č. j. 904/1867.

¹⁵⁹ Pošvář, O umístění brněnské mincovny, str. 97.

¹⁶⁰ Tamtéž.

ZUR GESCHICHTE DES MÜNZPROBIERENS IN MÄHREN

Jaroslav Pošvát

Im ersten Teil der Studie verfolgt der Autor die Entwicklung der Institution des Landmünzprobierers schon vom 13. Jahrhundert an, da der amtliche Probierer für Silber (*officium examinandi argentum*), welches nicht in Geldform geprägt wurde, bekannt ist. In königlichen Münzstätten beaufsichtigte die Silberqualität der Münzsreiber (*monetae notarius*) oder sein Vertreter (*provisor in moneta*), deren Pflichten und Rechte hier näher festgelegt sind. Der Landmünzprobierer wird zum erstenmale in Mähren im Privilegium Johannis von Luxemburg für die Kapelle des hl. Prokop in Alt-Brünn aus dem Jahre 1327 angeführt. Er stand zweifellos im Zusammenhang mit der markgräflichen Münzstätte in Brünn. Über den Landmünzprobierer in Böhmen lesen wir in der Münzordnung Karls IV. vom 2. November 1378, wo die Rede von zwei Probierern ist, von denen der erste ein Organ des Königs, der zweite, der sg. Landmünzprobierer, Vertreter der Stände war. In dieser Form tritt der Land- (ständische) Probierer auch in der Münzordnung Georgs von Poděbrad aus dem Jahre 1469 auf. In Böhmen wird dieses Amt zu einer dauernden Institution und läßt sich personell bis zum Jahre 1620 verfolgen.

In Mähren ist der Landmünzprobierer in dieser Funktion (als Vertreter der Stände) unbekannt. Die Aufgaben des Landesprobierers als eines Regierungsorgans unterstanden später der Kompetenz verschiedener Ämter, so z. B. des mährischen Rentmeisters, des mährischen Oberbergmeisters und erst zu Ende des 17. Jahrhunderts wurde ein selbstständiger Landmünzprobierer in Mähren eingesetzt, dessen Funktion hier eingehend bestimmt wird, namentlich im 18. Jahrhundert, da ihm auch der Punzierdienst unterstand. Im 19. Jahrhundert nahm er auch den Einkauf von Gold und Silber vor. In dieser Form fungierte er bis zum Jahre 1867, da seine Agenda nur auf die Punziertätigkeit beschränkt wurde.

Der zweite Teil ist konkreten Fällen der Tätigkeit des Landmünzprobierers gewidmet, wie man sie aus dem Aktenmaterial des mährischen Guberniums aus dem 18. und 19. Jahrhundert kennen lernen kann, und zwar aus der Aufsicht über die Umlaufmittel, Verfolgung der Münzfälscher, Einschreiten gegen das Eindringen fremder schlechter Münze, aus dem Punzierdienst, Metalleinkauf u. ä., ebenso auch auf dem Gebiet der Numismatik, denn die Behörde war verpflichtet, Funde von alten Münzen zu untersuchen und zu beschreiben, von denen $\frac{1}{2}$ dem Staate gehörte. Zu den größten beschriebenen Funden gehörte zweifellos der Fund von Tišnov aus dem Jahre 1830, wo 14.040 Münzen fachkundig auf 54 Seiten beschrieben sind.

Schließlich richtet der Autor sein Augenmerk auch auf die personelle Besetzung des Amtes, dessen Sitz in Brünn war, und auf die Lebensschicksale der Beamten, soweit sie aus dem Archivmaterial bekannt sind. Die hohen Geldbeträge, die durch ihre Hände bei einer im ganzen unwirksamen Kontrolle gingen, verleiteten mitunter zu Veruntreuungen, die dann auch zu Selbstmorden führten.

Die Studie, welche einen Blick in die Geschichte eines bisher unbekannten Abschnittes der mährischen Verwaltung bietet, ist durch die lokale Situierung des Amtes in Brünn abgeschlossen.